

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών

ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΒΡΑΙΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΑΣΥΝΕΧΕΙΕΣ

Δημήτρα Λαμπροπούλου - Ελένη Μπεζέ - Αχιλλέας Φωτιάκης - Μαρία Καβάλο - Ρίκα Μπενβενίστε - Νεφέλη Λιάτσου - Πόθηση Χαντζαρούλα - Αχιλλέας Φωτιάκης - Ελένη Μπεζέ - Ελένη Κούκη - Κερσσία (Έρση) Μαλαγιώργη

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΑΝΔΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Έθνικές και προνοιακές πολιτικές για τα Έλληνορθόδοξα παιδιά και τις γυναίκες κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ■ **ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ** Δημογραφικό ζήτημα και «μητρικό ένστικτο» στον Μεσοπόλεμο ■ **ΝΙΚΟΣ ΑΛΕΒΥΖΑΚΗΣ** Η συμμετοχή της Ελλάδας στη Μεγάλη Άλγευτική Έκθεση του Λονδίνου το 1883 και ο Νικόλαος Αποστολίδης ■ **ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ** Άντα Διάλλα - Άννα Ματθαίου - Σ. Μακαρόνι Τ. Σκαριάς-Πανακί - Μάριος Τάνταλος - Βίκυ Τακάβου - Γιώργος Β. Νικολίου - Ελευθερία Ζέη - Αριστέλης Χατζής - Στέφανος Ιωαννίδης - Βάσω Σιργιγίδου - Μαρία Σπηλιωτοπούλου - Ρίκα Μπενβενίστε - Γάσπαρ Χανδρινός

Βιβλιοκρισίες

περιόδου στην ελληνική ιστορία που σηματοδοτείται από την άνοδο του Γεωργίου Α' στον θρόνο και την ανάδειξη μιάς νέας γενιάς πολιτικών, στην όποια θά κυριαρχήσει ο αγαπημένος του άνιψιός, Χαρίλαος Τρικούπης – που θά έχει την ευκαιρία νά υλοποιήσει όσα ο Μαυροκορδάτος δέν κατάφερε γιατί δέν υπήρχαν οί προϋποθέσεις.

Σέ αντίθεση μέ άλλες βιογραφίες οί όποιες συχνά είναι στρατευμένες σέ συγκεκριμένες έρμηνείες, τό έργο τής Τρίχα επιδιώκει νά αναλύσει τήν προσωπικότητα καί τή δράση του Μαυροκορδάτου μέ αντικειμενικότητα, αποφεύγοντας τίς άπλουστεύσεις καί τίς προκαταλήψεις. Δέν αφήνει έξω ούτε τά σκοτεινά σημεία τής πολιτικής του καριέρας (τή σύγκρουση μέ τόν Κολοκοτρώνη, τόν Καραϊσκάκη καί τόν Καποδίστρια, τόν ανταγωνισμό μέ τόν Κωλέττη, τά γεγονότα του 1831 κλπ.) καί δέν υποτιμά τήν ιδιωτική του ζωή, ούτε τή μετεπανάστατική του παρουσία, κυρίως τήν επίσημη έκπροσώπηση τής Ελλάδας στό Βερολίνο, τό Μόναχο, τό Λονδίνο, τό Παρίσι καί τήν Κωνσταντινούπολη – σέ μία

περίοδο που δέν είναι οικεία στόν Έλληνα άναγνώστη.

Έμπνεύστηκα τόν τίτλο αυτού του σύντομου κειμένου από τό άρθρο του Χρ. Λούκου για τίς «τύχες» του Άλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Ο Άλέξανδρος Μαυροκορδάτος είναι πιά δικαιωμένος από τή σοβαρή ιστοριογραφία μέ τήν έννοια πώς αυτή τόν αντιμετώπιζει όχι μόνο δίκαια αλλά καί πολύ θετικά, άναγνωρίζοντας τή συμβολή του, ακόμα καί υπερεκτιμώντας τήν κάποιες φορές. Θά μπορούσε νά θεωρηθεί τυχερός γιατί αυτό δέν είναι καθόλου δεδομένο. Καθώς τόν γνωρίζουμε πολύ καλύτερα, μπορούμε νά κατανοήσουμε τίς έπιλογές του, αλλά κυρίως νά ακούσουμε πολύ πιο προσεκτικά τή φωνή του. Ο ίδιος σχεδίαζε αλλά δέν έγραψε τελικά τή αυτοβιογραφία του. Άφησε, όμως, πίσω του τόσο άφθονο υλικό τό όποιο μόρεσε νά αξιοποιηθεί διότι είχε τήν καλή τύχη νά τό αναλάβει μιά ικανή καί έμπειρη ιστορικός, που γνωρίζει πολύ καλά τήν τέχνη τής βιογραφίας.

Άριστέιδης Χατζής

Δομικές διαδικασίες καί καθημερινές ιστορίες στήν έκβιομηχάνιση τής Τουρκίας

GÖRKEM AKGÖZ, *In the Shadow of War and Empire. Industrialisation, Nation-Building and Working-Class Politics in Turkey*, Brill, 2024 (8ο, 374 σ.)

Στό βιβλίο της, ή Gökem Akgöz παρουσιάζει τά ευρήματά στό πεδίο τής ιστορίας τής έκβιομηχάνισης τής Τουρκίας. Η έρευνα τής συγγραφέα άφορά δύο επίπεδα, στό καθένα από τά όποια άφιερώνεται, ισόποσα, ένα μέρος του βιβλίου. Τό πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει τή «μεγάλη» ιστορία τής προσπάθειας έκβιομηχάνισης τής γεί-

τονος χώρας. Η έμφαση δίνεται άφενός στην ευρύτερη περίοδο του Τανζιμάτ καί άφετέρου στην περίοδο του κεμαλικού «κρατισμού» (*étatisme*, 1930-1940). Η Akgöz συνδέει τίς δύο αυτές περιόδους ύποστηρίζοντας ότι πρόκειται για δύο περιπτώσεις κρατικά κατευθυνόμενης έκβιομηχάνισης (*state-led industrialisation*) – άποτυχημένης τόν 19ο αϊ. καί έπιτυχημένης τόν 20ό αϊ. Κεντρική θέση τής συγγραφέα είναι ότι ή άπόπειρα έκβιομηχάνισης τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας από τήν έποχή του Σελίμ ΙΙΙ έως τίς παραμονές του

Δομικές διαδικασίες - καθημερινές ιστορίες στην έκβιομηχάνιση της Τουρκίας

Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἄν καί ἀνεπτυ-
χῆς, δημιούργησε μιὰ ἰκανή ὑλική καί ἰδε-
ολογική βάση, πάνω στήν ὁποία στηρίχθη-
κε ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς Τουρκίας κατά τόν
20ό αἰ.

Τό δεύτερο ἐπίπεδο τῆς ἔρευνας τῆς
Akgöz ἀφορᾷ τή «μικρή» ἱστορία τῆς κρα-
τικής κλωστοῦφαντουργίας Bakirköy, στό
βόρειο ἄκρο τῆς θάλασσας τοῦ Μαρμαρᾶ,
στήν Κωνσταντινούπολη. Τό ἐργοστάσιο
Bakirköy ἐπιλέχθηκε διότι, μέ τή μακρά
ἱστορία του, διήλθε καί τίς δύο φάσεις τῆς
κρατικά κατεθινόμενης ἐκβιομηχάνισης,
οἱ ὁποῖες ἀπείχαν μεταξύ τους σχεδόν ἕναν
αἰῶνα. Ἐπιπλέον, ἦταν ἕνα ἀπό τά ἐργο-
στάσια στά ὁποῖα ἐπένδυσε ἰδεολογικά ὁ
κεμαλικός σχεδιασμός στόν βιομηχανικό
κλάδο, προωθώντας τα ὡς σύμβολα τῆς
μεταμόρφωσης τῶν μισο-αποικιακῶν δο-
μῶν σέ ἕνα αὐταρκες, κυρίαρχο κράτος.

Ἡ Akgöz ξεκινᾷ μέ μιὰ ἀναδρομή στήν
ὀθωμανική κληρονομιά στόν βιομηχανικό
τομέα, ἀξιοποιώντας τίς πιό πρόσφατες
μελέτες Τούρκων ἱστορικών. Παρακολου-
θεῖ τή σχετικά σταθερή προοπάθεια τοῦ
ὀθωμανικοῦ κράτους, ἤδη ἀπό τά τέλη τοῦ
18ου αἰ., νά στήσει μιὰ ὀθωμανική βιομη-
χανία στήν ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ, μέσα
σέ ἕνα δυσμενές περιβάλλον διεθνοῦς
ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ μειονεκτική θέση τῆς
ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας –ἐξαγω-
γέας πρώτων ὑλῶν καί ἀγοραστῆς τελικῶν
προϊόντων– ἀπειλοῦσε νά περιθωριοποιή-
σει τήν οἰκονομία τοῦ κράτους σέ διεθνές
ἐπίπεδο. Τή δεκαετία τοῦ 1830, στό πλαί-
σιο τοῦ Τανζιμάτ, ἡ ἐκβιομηχάνιση ἀνα-
γνωρίστηκε ὡς ἀναγκαῖο μέσο γιά τήν οἰκο-
νομική ἀνάπτυξη. Τήν ἐπόμενη δεκαετία
ξεκίνησε ἡ ἴδρωση κρατικῶν βιομηχανιῶν,
πού θά ἀποτελοῦσαν ἕνα «τουρκικό Μάν-
τσεστερ». Γιά τήν Akgöz, οἱ προσπάθειες
ἐκβιομηχάνισης τοῦ 19ου αἰῶνα, ἄν καί
ἀποτυχημένες ἐξαιτίας τῆς διαφθορᾶς καί
τῆς ξένης ἐξάρτησης, διαμόρφωσαν τή βι-
ομηχανική κληρονομιά τῆς Κωνσταντινού-

πολης, τόσο ἀπό ἀποψη τῶν βιομηχανικῶν
ὑποδομῶν, ὅσο καί ἀπό τήν ἀποψη τοῦ βι-
ομηχανικοῦ μάνατζμεντ καί τῆς ἐργασίας.

Ἡ συγγραφέας δείχνει πειστικά ὅτι, μέ-
σα ἀπό τήν ἀποτυχία τους, τά προγράμ-
ματα ἐκβιομηχάνισης τοῦ 19ου αἰ. συνέβα-
λαν καθοριστικά στή διαμόρφωση τοῦ νε-
οτουρκικοῦ λόγου περί βιομηχανίας στόν
20ό αἰ. Ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης θά βρεῖ
ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα τήν ἀνάλυση τῶν
νεοτουρκικῶν στόχων καί ἀποτελεσμάτων
ὡς πρός τό σκέλος τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἐθνο-
τικῆς σύστασης τῶν κατόχων κεφαλαίου,
εἰς βάρος τῶν ἑλληνικῶν καί ἀρμενικῶν
πληθυσμῶν. Στή συνέχεια, ἡ Akgöz ἐντάσ-
σει τήν ἀπόφαση γιά δημιουργία μιᾶς «πο-
λιτικά ἐλεγχόμενης ἐθνικῆς οἰκονομίας»
στό διεθνές πλαίσιο ἀναζήτησης λύσεων
γιά τά προβλήματα τῆς Μεγάλης Ὑφησης
κατά τή δεκαετία τοῦ 1930. Ὑπογραμμίζει
τήν ἐπιρροή πού ἄσκησαν χώρες ὅπως ἡ
Γερμανία, ἡ Ἰταλία καί ἡ Σοβιετική Ἐνω-
ση στίς ἀποφάσεις γιά μερική ἐθνικοποίη-
ση τῆς τουρκικῆς οἰκονομίας καί γιά τήν
κατάρτιση τοῦ πρώτου πενταετοῦς βιομη-
χανικοῦ πλάνου (1934). Ἡ ἐπιθυμία τοῦ
τουρκικοῦ κράτους νά ἐλέγξει τήν ἐργατι-
κή δύναμη ὁδήγησε στήν εἰσαγωγή τοῦ
πρώτου Κώδικα Ἐργασίας (1936), τόν
ὁποῖο ἡ συγγραφέας ἀναλύει διεξοδικά.

Στή συνέχεια, ἡ προσοχή τῆς Akgöz
στρέφεται στή χωρική διάσταση τῆς ἐκβι-
ομηχάνισης. Βασική της θέση ἐδῶ εἶναι ὅτι
τόσο ἡ ἐπιλογή τῶν τόπων ἐγκατάστασης
τῶν κρατικῶν ἐργοστασίων (κυρίως σέ με-
σαίου μεγέθους πόλεις κοντά στή νέα πρω-
τεύουσα, Ἄγκυρα), ὅσο καί ἡ ἐπέκταση
τοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, ἔγιναν μέ
κριτήριο τήν ἐνωμάτωση ἀπομονωμένων
περιοχῶν στή νέα ἐθνική ὄντοτητα. Μία
ἀπό τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς προτεραιότη-
τας ὑπῆρξε ἡ ὑποτίμηση τῶν τοπικῶν ἰδι-
αιτεροτήτων στίς ἀγορές ἐργασίας (ἀπο-
τέλεσμα τῆς ἀνισομεροῦς ἀνάπτυξης κα-
τά τήν ὀθωμανική περίοδο) καί, τελικά, ἡ

λειτουργία τών νέων ἐργοστασίων μέ αντι-οικονομικούς όρους. Ἡ συγγραφέας ἐπιδεικνύει ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιά τήν πραγματική διάσταση τῆς ἐργασίας τών γυναικῶν στή βιομηχανία τῆς Τουρκίας, ἐλέγχοντας τίς ἀξιώσεις τῆς ἐποχῆς περί ἀπελευθέρωσης τών γυναικῶν, σέ σύγκριση μέ τό ὀθωμανικό παρελθόν.

Συνολικά, στό πρώτο μέρος τοῦ βιβλίου, ὁ ἀναγνώστης ἀποκτᾶ μιά πολύ ἱκανοποιητική βασική γνώση τών χαρακτηριστικῶν τών δύο προσπαθειῶν ἐκβιομηχάνισης στήν Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία / Τουρκία κατά τόν 19ο καί 20ό αἰ. Ἡ Akgöz κυριαρχεῖ πάνω στό ὕλικό της, κινούμενη ὁμαλά καί ἀδιάλειπτα μεταξύ βιβλιογραφίας καί πρωτογενῶν πηγῶν (ὅπου ξεχωρίζουν οἱ ἐκθέσεις περιηγητῶν στήν Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία τοῦ 19ου αἰ., καθώς καί οἱ ἐκθέσεις ξένων βιομηχανικῶν συμβούλων), μέ ἀποτέλεσμα ἕνα ἰδιαίτερα εὐκολοδιάβαστο κείμενο. Ἡ ἀνάγνωση διευκολύνεται καί ἀπό τή σχεδόν πλήρη ἀπουσία πινάκων μέ στατιστικά δεδομένα, ἄν καί ἡ ἐπιλογή αὐτή δυσχεραίνει τή σύγκριση τών ἐπιδόσεων τῆς οἰκονομίας καί βιομηχανίας τῆς Τουρκίας μέ χώρες γειτονικές ἢ σέ παρόμοια φάση οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης. Σέ κάθε περίπτωση, προκύπτει μέ σαφήνεια ὅτι ὁ οἰκονομικός ἀνορθολογισμός ὑπῆρξε ἐγγενές συστατικό τοῦ κρατικοῦ σχεδιασμοῦ καί τών βιομηχανιῶν κρατικῆς ἰδιοκτησίας, καθώς τό τουρκικό κράτος προέκρινε τήν πολιτική καί πολιτισμική διάσταση τῆς ἐκβιομηχάνισης.

Στό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ἡ Akgöz ἐκθέτει τά εὐρήματα τῆς ἔρευνάς της γιά τήν κλωστοῦφαντουργία Bakirköy. Ἡ ἐστίαση στό ἐπίπεδο τοῦ ἐργοστασίου ἐπιτρέπει στή συγγραφέα νά ἐνισχύσει τό ἐπιχειρημά της περί διάστασης μεταξύ κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ γιά τήν ἐκβιομηχάνιση καί πραγματικότητας στούς χώρους ἐργασίας. Ἡ διάσταση αὐτή ἦταν ἐκδηλη στόν

ὀργανωτικό καί διοικητικό τομέα, ὅπου οἱ παλινωδίες μεταξύ γραφειοκρατικοῦ ὑπερσυγκεντρωτισμοῦ καί χορήγησης περισσότερης αὐτονομίας στίς κρατικές ἐπιχειρήσεις ὀδηγοῦσαν σέ σύνθετα, δυσλειτουργικά ὀργανωτικά σχήματα. Γιά τούς ἴδιους λόγους, ἀλλά καί ἐξαιτίας τών δομῶν στίς ἀγορές ἐργασίας, τά κρατικά ἐργοστάσια δέν ἐφάρμοζαν μιά πολιτική προσλήψεων καί ἀνάθεσης καθηκόντων πού νά βασίζεται σέ ἐπιστημονική μεθοδολογία. Ἡ Akgöz ἀξιοποιεῖ φακέλους τοῦ προσωπικοῦ τῆς Bakirköy, τονίζοντας τήν ἀπουσία ἐνιαίων συστημάτων ἀμοιβῶν καί τήν ὑπαρξη ἀνισοτήτων καί μισθολογικῆς στασιμότητας. Συζητᾷ τήν κοινωνική προέλευση καί τόν ρόλο τών ἐργοδηγῶν ὡς μεσολαβητῶν μεταξύ ἐργατῶν καί διευθυντῶν – ρόλος ὁ ὁποῖος διατηρήθηκε, παρά τήν εἰσαγωγή μορφῶν ἀμοιβῆς πού βασίζονταν στήν παροχή κινήτρων. Ἡ ἀφήγησή της ζωντανεύει μέ τήν παρεμβολή προσωπικῶν ἱστοριῶν ἐργατῶν, πού σκοπό ἔχουν νά ἀμφισβητήσουν τίς παραδοχές περί συγκριτικά μικρῶν ἐπιπτώσεων τῆς ἐκβιομηχάνισης στούς ἐργάτες κρατικῶν ἐργοστασίων. Ἡ Akgöz συζητᾷ, ἐπίσης, τήν τεχνολογία στήν κλωστοῦφαντουργία Bakirköy, πού χαρακτηριζόταν ἀπό ἔλλειμμα ἐπενδύσεων σέ μηχανήματα καί μὴ βέλτιστη ἀξιοποίησή τους.

Ἡ συγγραφέας τηρεῖ ἀποστάσεις ἀπό τήν ἄποψη πού ἀποδίδει, σέ διεθνές ἐπίπεδο, τίς δυσκολίες σταθεροποίησης τοῦ προσωπικοῦ τῆς βιομηχανίας στούς δεσμούς του μέ τήν ὑπαιθρο – ἄποψη πού συνήθως καταλήγει στό συμπέρασμα περί ἀνυπαρξίας ἐργατικῆς τάξης καί, συνεπῶς, «καθαρῶν» ταξικῶν κοινωνικῶν δομῶν. Ἀναλύει τήν τάση τών ἐργατῶν νά ἀποχωροῦν προσωρινά ἀπό τό ἐργοστάσιο γιά ἀγροτικές ἐργασίες, ἀλλά ταυτόχρονα ἀναδεικνύει ὡς ἐπιπλέον ἐργηνευτικούς παράγοντες τῆς ἐργατικῆς διαρροῆς τήν πολιτική μισθῶν καί τόν αὐταρχισμό στό ἐπί-

Δομικές διαδικασίες - καθημερινές ιστορίες στην έκβιομηχάνιση της Τουρκίας

πεδο των εργασιακών σχέσεων. Και εδώ, οι προσωπικές ιστορίες εργατών, όπως προκύπτουν από τους προσωπικούς φακέλους τους, δείχνουν με γλαφυρό τρόπο τις δυσκολίες της διεύθυνσης να εφαρμοστεί μια συνεπής πολιτική (έπανα)προσλήψεων και απολύσεων. Η ανάγκη σταθεροποίησης και έλεγχου του προσωπικού, μαζί με την αύξηση της παραγωγικότητας, αναδεικνύονται από την Akgöz ως κύριες αιτίες πίσω από την προώθηση «προνοιακών» πολιτικών μίμησης των παροχών στα κρατικά εργοστάσια της Τουρκίας, τη δεκαετία του 1940 και μεταπολεμικά. Στο σημείο αυτό εκτίθενται ενδιαφέροντα εύρηματα που αφορούν στις διατροφικές συνήθειες των εργατών, ενισχύοντας τη θέση ότι ο θεσμός του εργοστασιακού εστιατορίου δεν ήταν μέσο κοινωνικής πρόνοιας αλλά αύξησης της παραγωγικότητας του εργατή. Έξετάζονται επίσης οι συνθήκες στέγασης των εργατών στην Κωνσταντινούπολη της δεκαετίας του 1930 και 1940, οι προσπάθειες των εργοστασίων να παρέχουν στέγαση και η ανάδυσση νέων συνοικιών από εργάτες που αυτο-στεγάζονταν (*gecekondu*).

Στά δύο τελευταία κεφάλαια του βιβλίου της, η Akgöz αντιπαραβάλλει στην επίσημη αναπαράσταση των εργασιακών σχέσεων την πραγματικότητα της εργατικής αναταραχής στη βιομηχανία της Τουρκίας. Κεντρική θέση της είναι ότι η μεταπολεμική ανάδυση ενός νέου καθεστώτος για την εργασία όφειλόταν στην αλληλεπίδραση μεταξύ της κρίσης του μονοκομματικού πολιτικού καθεστώτος και της ανάδειξης του εργατικού ζητήματος σε αναγνωρισμένο κοινωνικό πρόβλημα. Η μέθοδος της συνίσταται στην αντιπαραβολή των θεσμικών και νομικών εξελίξεων με την εμπειρία των εργατών. Καθώς τα συνδικάτα και ένα σύστημα διαπραγματεύσεων απουσίαζαν έως το 1946, για το συγκεκριμένο διάστημα η εμπειρία αυτή άνοιξε

εται στο επίπεδο της μικροϊστορίας, κυρίως με τη χρήση ύπομνημάτων που υπέβαλλαν οι εργάτες του Bakirköy στην εργοδοσία.

Σύμφωνα με τη συγγραφέα, οι θεσμικές αλλαγές επέφεραν ένα μετασχηματισμό στον τρόπο με τον οποίο οι βιομηχανικοί εργάτες αντιλαμβάνονταν και παρουσίαζαν τους έναντους τους. Συγκεκριμένα, η Akgöz παρακολουθεί τη μεταβολή του λόγου που εκφερόταν εντός ενός πατερναλιστικού πλαισίου σε έναν λόγο όπου σημείο αναφοράς ήταν τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις. Από τεκμήρια που παραθέτει αναλυτικά ή συγγραφείας προκύπτει ότι οι εργάτες των κρατικών εργοστασίων υπήρξαν κατά τη δεκαετία του 1940 περισσότερο διεκδικητικοί απ' ό,τι έχει υποστηριχθεί, καθώς το σύστημα επέτρεπε διαφοροποιήσεις στις άμοιβες στη βάση των ατομικών διεκδικήσεων.

Τό βιβλίο ολοκληρώνεται με την ανίχνευση της εργατικής πολιτικοποίησης στις δεκαετίες του 1940 και 1950, περίοδο κατά την οποία τα συνδικάτα πολλαπλασιάστηκαν. Η Akgöz υποστηρίζει ότι ο κατακερματισμός του πολιτικού σκηνικού μεταφέρθηκε στους χώρους εργασίας και επέφερε αντίστοιχες διαιρέσεις στον εργατικό συνδικαλισμό. Στο κεφάλαιο αυτό εκτίθεται η ιστορία του κομμουνιστικού και συνδικαλιστικού κινήματος στην Τουρκία από τη Διακήρυξη της Άνεξαρτησίας (1908) έως και τη δεκαετία του 1950. Ο Έλληνας αναγνώστης θα βρει ενδιαφέρουσες τις πληροφορίες που αφορούν στην εκδίωξη των μη μουσουλμάνων εργατών από τμήμα των τουρκικών συνδικάτων κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Έκστρατείας, αποτέλεσμα της επικράτησης του εθνικισμού σε όρισμένες οργανώσεις. Όμοιότητες με την ελληνική περίπτωση εμφανίζει η μεταπολεμική άθηση του εργατικού συνδικαλισμού στην Τουρκία, που χαρακτηριζόταν επίσης από κατακερμα-

Βιβλιοκρισίες

τισμό και μικρή ισχύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων, όπως και από έντονο κρατικό έλεγχο των διαδικασιών και οικονομική έξαρση. Η Akgöz διαπλέκει με επιδεξιότητα τις βιογραφίες συνδικαλιστών της Bakırköy με την πολιτική ιστορία της Τουρκίας, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η κατάρρευση του μονοκομματικού καθεστώτος και ο πολιτικός πλουραλισμός επηρέασαν την ήγηση του εργατικού συνδικαλισμού.

Συμπερασματικά, ακολουθώντας τις γενικές αρχές της ιστοριογραφικής τάσης της κοινωνικής ιστορίας, από την οποία προέρχεται, η Akgöz επιχειρεί να γράψει την

ιστορία της εκβιομηχάνισης της Τουρκίας με έναν τρόπο συνολικό. Σέ μά φιλόδοξη σύνθεση, συμπυκνώνει έναν αιώνα πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας στο πεδίο της εκβιομηχάνισης. Άν και οι θεωρητικές απολήξεις της έρευνάς της δεν δηλώνονται με τρόπο ρητό, ή μέθοδός της, πού συνίσταται στη σύνδεση των μακρών διαδικασιών με τή μικροϊστορία, προσφέρει στον άναγνώστη πολλαπλές όπτικές, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως υπόδειγμα στον συνδυασμό της βιβλιογραφίας με τά αρχεία βιομηχανικών έπιχειρήσεων.

Στέφανος Ίωαννίδης

Μηχανισμός έπιτήρησης στό Παρίσι, στά τέλη του 19ου αιώνα

ΞΕΝΙΑ ΜΑΡΙΝΟΥ, *Ένας έλέφαντας μέ ρεντιγκότα. Είκονες από μία άστυνομική έκθεση 1883-1903*, Άθήνα, Έκδόσεις των Συναδέλφων, 2024 (8ο, 288 σ.)

Μέ όχημα τον φάκελο του σοσιαλιστή δικηγόρου Παναγιώτη Άργυριάδη στην άστυνομία του Παρισίου, τό βιβλίό της Ξένιας Μαρίνου έπιχειρεί μία κατάδυση στό έγκατα των μηχανισμών έπιτήρησης και πολιτικής άστυνόμευσης στην έπαναστατική μητρόπολη της Εύρώπης, στην καμπή του 19ου πρός τον 20ό αιώνα.

Όπως στην προηγούμενη δουλειά της για τις έλληνικές συμμετοχές στην Παρισινή Κομμούνα, έτσι κι έδω ή Ξένια Μαρίνου άφορμάται από τή σχέση Έλλήνων μέ τό διεθνές έπαναστατικό κίνημα για να μιλήσει για περισσότερα πράγματα. Στην προκειμένη περίπτωση, ό άστυνομικός φάκελος πού συγκροτήθηκε από ύλικό μυστικής παρακολούθησης ενός προσώπου στην διάρκεια είκοσι χρόνων (άπό τό 1883 έως τό 1903, μέ ένδιάμεσο κενό τριών έτών), γίνεται παρατηρητήριο θέασης μικρών και

μεγάλων συγκλινουσών ιστοριών: της ιστορίας του Παναγιώτη Άργυριάδη, μέλους της Β΄ Διεθνούς, εκδόστη σοσιαλιστικών έντύπων και μάχημου συνηγόρου πολιτικά διωκόμενων στό Παρίσι, των άναρχικών και σοσιαλιστικών κύκλων μετά την Κομμούνα, των άνώνμων μυστικών πληροφοριοδοτών της παρισινής Άστυνομίας, αλλά και της ιστορίας του έπαναστατικού κινήματος στην Γαλλία τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, των συστημάτων άστυνόμευσης και των μηχανισμών έπιτήρησης και καταστολής, της ιστορίας της ίδιας της Γ΄ Γαλλικής Δημοκρατίας.

Η διάρθρωση του βιβλίου δεν ακολουθεί μία εύκρινή χρονική ή θεματική δομή. Άπό την εισαγωγή, μέχρι τό έκτο και τελευταίο κεφάλαιο, τό έπιλογικό σημείωμα και τά συμπεράσματα, αυτές οι μεγάλες και μικρές ιστορίες διαπλέκονται, συζητούνται ξανά, εκβάλλουν σε νέες ιστορίες, για να γυρίσουν πάλι πίσω, στό κομβικό γεγονός της παρακολούθησης και στό άποτέλεσμα της, τον φάκελο του Άργυριάδη. Τό βιβλίό άνοίγεται σε πλήθος θεματικών και προ-